

ኮማንድና መቅደላ፣ በሄንሪ ሞርታን ስታንሊ

ትርጉም፣ “መቅደላ፣ የቴዎድሮስ ዕጣ”፣ በገበየሁ ተፈሪ (ዶር)

አሜሪካ፣ 2017

የኒውዮርክ ሔራልድ ጋዜጠኛ የነበረው ሄንሪ ሞርታን ስታንሊ እንደ አውሮፓውያን አቆጣጠር በ1874 ከጻፈው መጽሐፍ ውስጥ በዶክተር ገበየሁ ተፈሪ በከፊል ተተርጉሞ በ2017 ለሕትመት የበቃውን መጽሐፍ ያነበብኩት በጥሞና ነው። የጻፈውን ስራዎች ከዚህ ቀደም አላነበብኩም። የተርጓሚውን የመጀመሪያ ስራ ማለትም “የተደበቀው ማስታወሻ”ን ግን አንብቤአለሁ።

“መቅደላ፣ የቴዎድሮስ ዕጣ” የተተረጎመው ጻሕፊው ሄንሪ ሞርታን “ኮማንድና መቅደላ፣ ሁለት የእንግሊዞች ዘመቻዎች በአፍሪቃ”፣ ብሎ ካሳተመው መጽሐፍ ውስጥ የመቅደላው ክፍል ብቻ ተወስዶ ነው።

ቅርጽና ይዘት፣

“መቅደላ፣ የቴዎድሮስ ዕጣ” በቅርጹ የተዋጣለትና የዘመኑን ሕትመት ደረጃ የጠበቀ ሆኖ አግኝቼዋለሁ። ቅርጽ ዋጋ አለው የሚል ዕምነት አለኝ። መገለጫ ነውና። መጽሐፉ 344 ገጾችንና ተጨማሪ የመግቢያና የመውጫ ክፍሎችን ይዞ የቀረበና ዳጎስ ያለ ነው። የመጽሐፉን ትረካ በስዕል ለማጀብ የተደረገው ጥረት አንባቢውን ታሪኩ ተፈጻሚነት እተባለው ቦታ ይወስደውና የታሪኩ አካል እንዲሆን ያግዘዋል። ስዕላዊ መግለጫዎቹ በርካታና አንዳንዶቹ እስከዛሬም ይፋ ያልነበሩ ይመስለኛል። ቢያንስ ለእኔ።

ይህ መጽሐፍ በአስራ አራት ምዕራፎች የተከፋፈለ ሲሆን አያንዳንዱ ምዕራፍም የየራሱን የግርጌ ማስታወሻዎች በመዘገፍ ላይ አስፍሯል። ይህ የአጻጻፍ ስልት የራሱ በጎ ጎኖች አሉት። የአንባቢው የንባብ ሂደት በግርጌ ማስታወሻዎች አንዳይቆራረጥና አንዳይደናቀፍ ይረዳል። አንባቢው በንባቡ ሂደት ውስጥ አጻጻፍ የማይታለፍ መስሎ ያገኘውን ተጨማሪ መረጃ በምዕራፉ መጨረሻ ላይ ሄዶ የማየት ዕድል አለው። ያንን ግን የሚያደርገው በገዛ ፈቃዱ ስለሚሆን ምቹቱ እንደተጠበቀ ይሆናል።

መቼም እንደምታውቁት በእንደዚህ አይነት ረጅም ጽሑፍ ውስጥ ፊደል ለቀማው ጨጓራ አጥቦ የማጥራት ያህል ነው። እንደ እንግሊዘኛው ቃል እራሱን እያረመ የሚሄድ ሰፍት ዌር የለንም። ለጊዜው። እናም ፈተናው የሚወድቀው ዓይኖችን ላይ ነው። ምንጊዜም ከዕይታ የሚያመልጡ ፊደሎችና ሆሂዶች ይኖራሉ። ያም ሆኖ ግን በዚህ መጽሐፍ ውስጥ ያየሁት ግድፈት የተመጠነ ነው። እንዲያውም ከብዙ የአማርኛ መጽሐፍት አንጻር ሲታይ በጣም ጥሩ ነው ሊባል ይችላል።

የዚህ መጽሐፍ ይዘት ግሩም ነው። እንደሚመስለኝ ከሆነ ተርጓሚው ለዚህ ስራ የተነሳሰውም ይህንኑ እግብ ለማድረስ ነው። ይዘት ለይ ለማነጠጠር። ማለትም በተቻለ መጠን ታሪኩን ከተረትና ከአፈ-ታሪክ ለመለየት። የተተረጎመው ታሪክ ከዕውነት ጋር እንዳይጣላ በማስረጃ አስደግፎታል። እንዲያውም አሜሪካዊ ጻሕፊም መምረጡ ለዚህ ይመስላል።

አሜሪካዊው ጋዜጠኛ፣ ሄንሪ ሞርታን ከዙላ እስከ መቅደላ የእንግሊዝን ሠራዊት ተከትሎ የሄደው በፈቃደኝነት ነው። ፍሪ ላንስ እንደሚሉት። ታሪኩን ለመመዘገብ። የእንግሊዝ ጦር ዘጋቢ አለመሆኑ ነገሮችን ያለ ተጽእኖና አድላዊነት የመመልከትና የመዘገብ ዕዳሉን ይሰጠዋል። ከዚህ በተጨማሪም ተርጓሚው ዶክተር ገበየሁ ታሪኩን ዕውነተኛነት ለማረጋገጥ ጻሕፊው በዘገበው ላይ ብቻ አላቆመም። በጉዳዩ ላይ የራሱን ሰፊ ምርምር አድርጓል። ያንን ነው በየምዕራፉ መጨረሻ ላይ በማስታወሻነት ያቀረበልን። በዚህ ጉዳይ ላይ እገሌም እኮ ይህንን ብሏል አያለ የበለጠ መረጃ እንድናገኝና የየራሳችንን ፍርድ እንድንሰጥ ያደረገው ጥረት ተሳክቷል።

መጽሐፉ ከዚህ ቀደም ስለቴዎድሮስ ከሰማናቸውና ከአነበብናቸው ውጪ ብዙ አዳዲስና ዝርዝር ታሪኮችን አስተዋውቆናል።

ለምሳሌ ያህል፣ ቴዎድሮስ በአፈ-ታሪክ እንደሚነገረው አይነት በተፈጥሮ ጨካኝ ሳይሆኑ በሁኔታዎች አስገዳጅነት የፈጸሙትን በማስረጃ እያጣቀሰ ምዕራፍ አንድ ማስታወሻ ቁጥር 43 (38-43) ላይ በዝርዝር አቅርቦታል። በእነዚህ ገጾች ላይ እንግሊዘያዊው ጸሐፊ ሄኔሪ ዱፍተን ገልጾታል እንደተባለው ሁሉ ዋልጌነትን፣ የባሪያ ንግድንና ሌሎች አስከሬ ባሕሎችን ለማጥፋት ቴዎድሮስ ጥረዋል። ዘመናዊ ውትድርናንና ፍርድ ቤትም ለማቋቋም ያደረጉት ሙከራ ብዙ ነው። ያለጊዜያቸው የመጡ መሪ የሚያስመስላቸው ባሕሪያት እንደነበራቸው በምዕራፍ አንድ ላይ በሰፊው ተተንትኗል።

በምዕራፍ ዘጠኝ (209-239) ላይ ምንም እንኳን በቴዎድሮስና በእንግሊዝ ጦር ኃይል መሃከል የነበረው የኃይል አሰላለፊ ልዩነት ከፍተኛ ቢሆንም ቴዎድሮስ ባላቸው አቅም በቆራጥነት እስከመጨረሻው ድረስ መፋለማቸው ታትቷል።

ቴዎድሮስን ለሽንፈት ያበቃው ከእንግሊዝ፣ ከአየርላንድና ከሕንድ ፑንጃቦች ተወጣጥቶ የዘመተው የናፒዬር ጦር ብቻ እንዳልነበረ ከዚህ መጽሐፍ በሚገባ እንረዳለን። በቴዎድሮስ ላይ የሸፈተውና መንገድ የመራው ሃገር በቀሉ ተቃዋሚያቸውም ጭምር እንጂ። ይህ በተለይም ምዕራፍ አምስት (104-122) ላይ በዝርዝር ተጽፏል። “ቴዎድሮስ ክፉ ሰው ነው። የሚገባውን ቅጣት እንደምትሰጡት ተሰፋዬ ነው” (114) ብለው ደጃች ካህ (በኋላ አጼ ዮሐንስ) ማይ አዲያብ ላይ ከናፒዬር ጋር ተገናኝተው የተናገሩትን ልብ ይሏል።

ይልቅስ ለእንግሊዝ ጦር አስቸጋሪና አይበገሬ የነበረው የሰሜን ኢትዮጵያ መልካ-ምድር እንደሆነ ይህ መጽሐፍ በሚገባ ይገልጻል። የሰሜን ኢትዮጵያ መልካ-ምድርን ማወቅ ለሚሻ ሰው ይህንን መጽሐፍ እንዲያነብ እጋብዛለሁ። በአጠቃላይ ይህ የእንግሊዝ ጦር ከዙላ ተነስቶ መቅደላ ለመድረስ የተጓዘበትን መንገድ፣ ያጋጠመውን ችግር፣ ከአካባቢው ኗሪና ባላባቶች ያገኘ የነበረውን ስንቅና ሌላም ድጋፍ ይህ መጽሐፍ ተንትኖልናል። በመጨረሻዎቹም ቀናት መቅደላ አፋፍ ላይ ተደርጎ የነበረውን ፍልሚያ፣ የዋግ ሹም ጎበዜ ከእንግሊዝ ጦር ጋር ማበር፣ 3500 የሚሆነው የቴዎድሮስ ጦር በናፒዬር ጦር ላይ የከፈተው ጥቃት (209-239) እና ሌላም የታሪክ ዕውነታዎች በዚህ መጽሐፍ ውስጥ በሰፊው ተጠቅሰዋል።

መጽሐፉ ጽሑፉን የሚያጠቃልለው የቴዎድሮስን የመጨረሻ ቀናቶችን (239-255) ፣ ቴዎድሮስ ከተሰደደው በኋላ የእንግሊዝ ጦር በቤተ-መንግስቱ ውስጥ ያደረገውን ቅጥ የለሽ ዘረፋና የቤተ-መንግስቱ ንብረቶች ለጨረታ ቀርበው (295-318) መቸብቸባቸውን በዝርዝር በማስቀመጥ ነው። የቴዎድሮስ ቀብር፣ ዘውድ ለመውረስ ነግስቲቶቹ ያደረጉት ፍልሚያና የቴዎድሮስ አለማየሁ የመጨረሻ ዕጣም የተጠቀሰው በዚህ በመጨረሻዎቹ ምዕራፍ ላይ ነው። በነገራችን ላይ ጸሐፊው ሄንሪ ሞርተንም የቴዎድሮስን ምንጣፍ በሃምሳ ሩፒ ጨረታ ላይ ገዝቶ ወደ ሃገሩ ይዞ ለመሄድ አስቦ ነበር። ይሁን እንጂ የሰሜን ኢትዮጵያ ዝናብና ዶፍ ምንጣፉን አበስብሰት በመክበዱ የተነሳ ለማጓጓዝ የማይታሰብ ሆነና ምስኪኑ ጸሐፊ እዚያው ኢትዮጵያ ውስጥ ጥሎት ለመሄድ ተገዷል።

እንደው ለመሆኑ ቴዎድሮስ ስድስት ልጆች እንደነበራቸው የምናውቅ ስንቶቻችን ነበርን? እኔ ያወኩት ይህንን መጽሐፍ ካነበብኩ በኋላ እንደሆነ አልቀሻችሁም። ሌላም ከዚህ በፊት ያልሰማናቸውና ያላነበብናቸው ብዙ ነገሮች በዚህ መጽሐፍ ውስጥ ተካተዋል።

ሰለ ተርጓሚው/ ጸሐፊው፣

ዶክተር ገበየሁ ተፈሪ በሙያው ሐኪም ነው። ይሁን እንጂ ጸሐፊም እንደሆነ ከአንዴም ሁለቱ በተግባር አስመስክሯል። ወደ ጽሑፍ ዓለም የገባው ታሪክን ለማጥራት ይመስለኛል። ምክንያቱም በሁለቱም የትርጉም ጽሑፎቹ ያየሁት ይህንኑ ሰለሆነ ነው። ማስረጃ ለመሰብሰብ በእጅጉ ይደክማል። የሰማውንም ሆነ ያነበውን ከመጻፉ በፊት በተለያዩ መረጃዎች ይፈትናቸዋል። ጽሑፎቹ ታላሚነት እንዲኖራቸው ይተጋል። በዚህም የተዋጣለት ሆኗል። በሌላ ግዜ በሌላ ጽሑፍ እንደገና ብቅ እንደሚል ዕምነቴ ነው። ለዚህኛው መጽሐፉ ምስጋና ይገባዋል። እንኳን ደስ ያለህም አለዋለሁ።

ለማ በላይኔህ